

Elitismens faror

av Bengt-Åke Wennberg

Vi har vant oss vid att lita på en elitism – att det är några auktoriteter som kan beskriva olika sidor av samhället

och som kan komma med förslag om hur det skall ordnas.

Det är trots allt vi alla som formar samhället och skapar de sociala mönster som uppstår. Borde inte vi vara med i analysen?

När Anne Holt medverkade i Skavlans program i TV konstaterade hon att Sverige klarat sig från främlingsfientliga strömningar tack vare sin elitism. Hon konstaterade samtidigt att denna egenskap hos det svenska samhället också skapade en "tryckkokare" som kan medföra en katastrof den dag den exploderar. Med Jimmy Åkessons seger har luften just nu i alla fall börjat pysa ut. Men trycket ökar också.

För att jag skall bli tydlig i min diskussion om elitismen krävs en liten sidohistoria.

Det var en gång en tid då man trodde att jorden var i centrum och solen och alla stjärnorna kretsade kring den. Visst trodde man att det faktiskt var så också i verkligheten. I dag kan vi emellertid konstatera att dessa trossatser snarare var ett språkligt fenomen. Vi vet att det är jorden som kretsar kring solen. Men – man talade med varandra "som om" det var sant att det var solen som kretsade kring jorden.

Allteftersom vi fick bättre teknik och lärde oss mer om universum blev det gamla talesättet omodernt. Det ledde helt enkelt till olämpliga analyser och resultat. Detta är ett enkelt konstaterande som vi alla kan göra och som är välkänt i vetenskapsfilosofin. Den tyske forskaren Ludwig Fleck konstaterade redan på 1930-talet att fasthållandet av språkliga analysmönster och metaforer inte i första hand stöddes av objektiva observationer av de sakfrågor man mötte. Resonemangen styrdes istället av att man var medlem i ett "tankekollektiv". Dessa insikter har därefter används av en mängd vetenskapliga riktningar – som exempelvis den kritiska teorin.

Fleck påvisade att tankekollektiven hade sådan makt över sina medlemmar att man formade diskussionerna så att de uteslöt de argument som kunde rubba den av tankekollektivet accepterade "sanningen". Ur social synpunkt är detta förstås alldeles utomordentligt praktiskt. Man kan genom att bevara tankekollektivet bevara viktig kunskap inom det sociala systemet. Å andra sidan – om man nu upptäcker att resonemangen leder fel – så uppstår en låsning vid föreställningar som är mindre lämpliga att upprätthålla. Min poäng är att det då inte alltid duger att hålla fast vid och försöka föra fram "objektiva" observationer och argument. Det är minst lika viktigt att upptäcka hur resonemangen "formas" och de "undertexter" som styr dem.

Att jag påstår att det förekommer tankekollektiv som fungerar på det sätt Fleck beskriver motsvarar påståendet att det är jorden som kretsar kring solen och inte tvärtom. Accepterar man förekomsten av tankekollektiv så förändras den debatt som i dag blossat upp när Sverigedemokraterna fått ett stort antal platser i kommuner och riksdag. Sakfrågan är följande.

Vi har ett nämndemannasystem där nämndemän tillsätts politiskt – inte bara i våra vanliga domstolar utan också i migrationsdomstolarna. Detta har givit de politiker som engagerar sig i rättsväsendet och i invandrarfrågorna kalla kårar efter ryggen. Med Sverigedemokrater på nämndemannaplatserna kan det allmänna rättsmedvetandet ta en annan riktning än vårt etablissemang tänkt sig.

[Så här skriver Sven-Erik Alhem i SvD.](#)

"För mig är det uppenbart att ett större inslag av domare i form av nämndemän som valts efter att ha nominerats av Sverigedemokraterna, med allt vad de i olika sammanhang ger uttryck för, medför en ökad risk för att tilltalade med utländsk bakgrund kan få minskat förtroende för domstolarnas objektivitet."

Lösningen man föreslår, och som upprepades av SvD:s Marie Abrahamsson i en förvirrad diskussion i gårdagens morgonsoffa, är att man skall avskaffa nämndemännen och ersätta dem med professionella juristdomare.

Enligt Alhem och Abrahamsson krävs i ett allt mer komplicerat samhälle på varje område en ökad professionalitet. Det menar jag också. Men plötsligt och närmast osynligt växer det i diskussionen fram ett förrädiskt elitistiskt argument. Både Alhem och Abrahamsson uppfattar *professionalitet som en egenskap man skaffar sig genom utbildning och inskolning i ett tankekollektiv – i detta fall den juridiska kåren*. Både Alhem och Abrahamsson förutsätter att en denna skolning leder till ökad "objektivitet" i bedömningen av de mål man har att bedöma. Mot detta talar Ludwig Flecks numera helt accepterade observation när det gäller tankekollektiv. Tankekollektiven förstärker eventuella fördomar – de minskar dem inte.

Vårt nämndemannasystem skapades en gång för att skydda den tilltalade från att det elitistiska tankekollektiv som domare och jurister formade och som var förankrat i överklassen och i makten skulle medföra övergrepp och orättvisor som stred mot det allmänna rättsmedvetandet. Rättsmedvetandet skulle enligt de tidiga demokratiska diskussionerna hämtas från "folket" inte från eliten.

I min förra blogg hävdar jag att professionalitet inte är att känna till "sanningen" och ha överlägsna kunskaper. Dagens professionalitet handlar om kunskapsetik. Av lång erfarenhet vet vi att man i ett demokratiskt samhälle aldrig kan ta sig rätten att pressa sin egen sanning på andra. Den demokratiska ryggmärgsreflexen är förstås då att motsätta oss Sverigedemokraternas anspråk på att just deras sanning skall accepteras som *den enda rätta* i resonemang om invandring och flyktingar.

Men det är klart. Kan man se till att man är ensam herre på täppan så behöver man inte ständigt pröva sina egna argument mot andras. Då behöver man inte ta ansvar för att vare sig egna eller andras fördomar får inflytande. Då kan man ensidigt hävda sin egen sanning och i det aktuella tankekollektivet få gehör för den. Det var just för att undvika detta och för att stimulera och initiera en mer demokratisk diskussion baserat på "vanliga" medborgares rättsmedvetande som nämndemännen en gång kom till. Att avskaffa dem är att göra det lätt för sig. Man försämrar rättsprocessen snarare än att förbättrar den. Man slänger ut barnet med badvattnet.

Jag tror att det är sådana yttringar som Alhem och Abrahamsson står för som Anne Holt refererar till när hon beskriver den svenska nomenklaturans

förhållande till Sverigedemokraterna. Vi har i Sverige en elitistisk ådra där vi låter olika yrkesmässiga och "professionella" tankekollektiv bestämma vad som är "rätt".

Deras uppfattning får tillåtelse – genom att man hävdar sin egen objektivitet – att undantränga alla andra uppfattningar och observationer som personer utanför kollektivet kan vilja föra fram. Detta skapar förstås på ytan ett homogent samhälle. Förekomsten av en sådan struktur innebär emellertid också en stor frestelse för alla grupper och personer som tror sig om att kunna manövrera sig fram till en sådan maktposition. De ser naturligtvis framför sig att de då skulle kunna skaffa sig makt över tänkandet och argumentationen. Känns Sverigedemokraterna igen?

Accepterar man denna verklighetsbeskrivning kommer grupp att stå mot grupp. Elitismen och dess olika tankekollektiv formulerar åsiktsblock. Ju mer det ena kollektivet hävdar "sanningen" gentemot de andra och hävdar sin egen "objektiva" position desto mer ökar trycket.

Frågan för oss medborgare är då förstås om vi skall låta våra politiska företrädare och tjänstemän hålla fast vid verklighetsbeskrivningen att vissa personer och grupper – om de bara utbildas och tränas väl – kan agera och resonera "objektivt" och fördomsfritt. Jag menar att en sådan verklighetsbeskrivning är lika osann som den som påstod att det var solen som rörde sig kring jorden. Sverigedemokraternas intåg kan komma att tvinga oss att nu se elitismens rätta ansikte. Vad gör vi åt det?

Referenser

Alhem S-E (2010): SD:s åsiktsuppfattning kan ge anledning till oro. Stockholm: Svenska Dagbladet 22 september 2010.

<https://www.svd.se/sds-asiktsuppfattning-kan-ge-anledning-till-oro>